

Тодор Думов / Todor Dimov

ВОЕННИТЕ УЧИЛИЩА НА РУСКАТА ЕМИГРАЦИЯ В БЪЛГАРИЯ

Military Schools of Russian Emigration in Bulgaria

Summary: Russian military schools come to Bulgaria with the main mass of refugees. Throughout their period of residence they retain their organizational structure, order and discipline characteristic of the prerevolutionary period. Schools are the main skeleton of military emigration and rely on them to lay the foundations for the future Russian army. School graduates take an active part in the whole immigration process, and after the disbanding of Vrangel's military headquarters, they are forced to continue their existence, already as civilian Russian emigrants.

Key words: military schools, Russian emigration, military headquarters, jankers, officers, dislocation, order, discipline.

В резултат на революцията в Русия в началото на 20-те години на ХХ в. в България на различни вълни идват повече от 30 000 души. По числеността на руските емигранти България е петата страна в Европа след Франция, Германия, Чехословакия и Югославия, което я превръща в крупен емигрантски център¹. За разлика от други части на Европа, в България ръководен център на емиграцията стават военните щабове на Врангеловата армия. Към тях принадлежат и руските военни училища, които идват в България с основната маса бежанци.

След Февруарската революция военните учебни заведения в Русия в пълна степен споделят трагичната съдба на руската армия. Възпитаниците на руските военни училища и на кадетските корпуси оказват яростна съпротива на болшевиките. В октомврийските дни по времето на болшевишкия преврат в помещенията на Александровското военно училище се помещава оперативният щаб на Московския военен окръг. Намиращите се в училището офицерски отряди и юнкери повече от две седмици проявяват истинско мъжество срещу настъпващите червогвардейски отряди. Голяма част от юнкерите и кадетите отказват да „сложат“ оръжие и загиват на бойните си позиции. След интензивен артилерийски обстрел на 3 ноември защитниците на военното училище се предават. В Петроград юнкери и кадети също отказват да се предадат и да напуснат военните училища².

Октомврийският преврат ликвидира голяма част от военните училища като „огнища на контрареволуцията“. Част от тях обаче не завършват своята история, биват възродени от Бялата армия и успяват да просъществуват още известно време в емиграция³.

В резултат на Гражданската война и настъплението на болшевиките срещу Бялата армия в пограничните райони на централна Русия започват да се сформират армии, които някъде успяват да завземат властта. В Сибир това прави адмирал Колчак, а в Кубан и Северен Кавказ – ген. Деникин от Донската и Доброволческата армия сформира Въръжени сили на Южна Русия.

Именно благодарение на Бялото движение със заповед на ген. Деникин в Екатеринодар, Александровското военно училище е възстановено. От 1 март 1921 г. започва да се нарича Александровско военното училище на генерал Алексеев⁴. През същата година училището си връща и монограма на Александър II.

Когато през есента на 1920 г. Червената армия превзема Крим, новият главнокомандващ Въръжените сили на Южна Русия, ген. Врангел, издава заповед на 11 октомври за изоставянето и напускането на полуострова⁵. През следващите пет дни 145 693 (130 000 – според други източници) човека без висшето командване, качени на 126 кораба, яhti, шхуни и други плавателни съдове, отплават от Крим⁶.

Така след Кримската катастрофа най-надеждната част Въръжените сили на Южна Русия са принудени да напуснат Русия и формират Първи армейски корпус с численост 25 000 души. Осъществено е пренареждане на руските части, които са сведени до три корпуса. На Галиполийския полуостров е разположен Първи армейски корпус под командването на ген. Кутепов (ок. 25 000 души), като в неговия състав влизат 4 пехотни полка, 4 кавалерийски полка, 7 артилерийски дивизиона, технически полк, 6 военни училища, офицерско артилерийско училище и офицерско инженерно училище. Това е и най-надеждната част Въръжените сили на Южна Русия. Ген. Кутепов отдава голямо значение на военните училища – Корниловското, Константиновското, Алексеевското, Кавалерийското, Сергиевско артилерийско и Николаевско-Алексеевско⁷. Под командването на Кутепов са 2000 юнкери. От състава на юнкерите се формират въръжени караули, които патрулират на полуострова. Генералът е на мнение, че те са основата на бъдещата руска армия и задължението на тази нова армия е да поддържа ред и дисциплина. Реално именно юнкерите изграждат скелета на лагера, грижат се за сигурността, спазването на нормите и порядките, характерни за армията и неслучайно възпитаниците на военните училища биват наричани „кутеповските опричници“⁸. Благодарение на възстановяването на войсковия устав и дисциплина дислоцираната на п-в Галиполи руска армия остава добре организирана, запазвайки целия си боеви потенциал⁹.

На остров Лемнос е разквартируван Кубанският корпус начело с ген. Фостиков (ок. 16 000 души), а в района на Чаталджа се разполага Донският корпус на ген. Абрамов (ок. 20 000 души). Самият ген. Врангел се установява във все още съществуващото руско посолство в Константинопол¹⁰.

На 4 декември ген. Кутепов събира началниците на четирите военни училища, намиращи се на полуострова – Алексеевското, Константиновското, Корниловското и Сергиевското, като изисква от тях сериозно отношение към дисциплината и строевата подготовка, а като добър пример в това отношение е посочено Алексеевското (Александровското) военно училище и неговият началник – генерал-майор Курбатов¹¹. Кутепов обръща особено внимание и на Константиновското училище, имащо особени заслуги към Бялото движение.

Първи армейски корпус на генерал Кутепов се настанява в България въз основа на редица постановления на Министерският съвет и според изработените по нареждане на българското правителство съвместно с руските дипломатически и военни представителства съглашения¹². Съгласно договореностите:

1) *издържането на тия контингенти става за сметка на руските парични средства;*

2) *военните контингенти се приемат като организирана група под командването на Главното командване на Руската армия, а не като тълпа бежанци*¹³.

Тази договореност определя статута и на руските военните училища в България. Те запазват целия войскови устав, ред и дисциплина.

При идването на руските войски в България елитният Първи армейски корпус на ген. Кутепов е разположен предимно в Северна България, а Донският корпус на ген. Ф. Абрамов – в Южна България. За запазване боеспособността на руската армия и на военните училища и в България подобно на Галиполи изключителна заслуга има командирът на Първи армейски корпус ген. Ал. Кутепов. Той забранява носенето на цивилно облекло и изисква руското оръжие да бъде описано и приведено в изправност, а дезертърите да се предават на военен съд. Не се щадят средства за подържане на символите, атрибутите и ритуалите на руската армия и на военните ѝ училища¹⁴.

В края на септември 1921 г. започва настаняването на кадровата Врангелова армия в по-големите градове на България. Така част от военните училища биват разквартирувани из страната. В България се настаняват 7 военни училища: Константиновското с 330, Александровското с 365, Корниловското с 294, Сергеевско-артилерийско с 447, Николаевското инженерно с 396, Атамановското с 382 и Кубанското със 761 юнкери, преподаватели и помощен състав – всичко около 2500 юнкери, военни преподаватели, команден и помощен състав¹⁵.

Кубанското военно училище на генерал Алексеев първоначално се намира на о-в Лемнос (Гърция), а впоследствие – в Търново, като успява и да произведе два випуска през 1921 и през 1922 г. Училището формира последния си випуск на 01.09.1922 г.¹⁶, а след „разкриването“ на т.нар. заговор срещу земеделското правителство и в съответствие със заповедта на главнокомандващия руската армия е принудено да изкарва прехраната си чрез физически труд – „за обезпечение на своето съществуване и съхранение на офицерските кадри“¹⁷.

В България функционират още Сергиевско артилерийско и Николаевско инженерно училище. Сергиевското артилерийско училище произвежда първия

си випуск през юни 1921 г. в Галиполи. В България училището първоначално е дислоцирано в Търново-Сеймен (дн. Симеоновград)¹⁸, а още три випуска са произведени в Търново, последните два през есента и лятото на 1923 г. През целия период на обучение в училището учат около 2500 човека¹⁹.

Гледайки сводките, например от град Ямбол, виждаме, че от всичките 1400 руски емигранти в града 710 са юнкери от Александровското и Корниловското военно училище, а 690 от Терско-Астраханския полк и Атаманското военно училище, т.е. повече от 2/3 от всички емигранти са юнкери и офицери, към които се числи и командния състав на изброените части²⁰. Подобно на други градове и в Ямбол всички руски военни части са групирани на едно място и са настанени в определените за целта казарми на 4-и конен полк и 37-а Пиринска дружина²¹. Наличието на три военни училища в града определя и облика на руския гарнизон, където преобладават основно юнкери. Тази тенденция в пълна степен важи за цялата страна, където има значителна маса руски емигранти. Българските власти предоставят освободените казарми за лагери на бежанците и учебни центрове на военните училища. Не бива да се забравя и фактът, че Законът за разоръжаването на българското население не засяга белоемигрантските части. Така у тях остава почти цялото стрелково оръжие – картечници, пушки, пистолети, а охраната на лагерите се извършва от самите тях²².

Преди да пристигнат в Ямбол на 14 ноември 1921 г. от Галиполи юнкерите и офицерите на Александровското военно училище са принудени да се натоварят на кораба „Ак Дениз“ и да отпътуват за България. На пристанището във Варна александровци са посрещнати от представителя на руската общност в града генерал Смердов, стар александровец. След обичайните карантинни проверки започва и същинското разговарване на училището. В града училището остава повече от седмица, като се настанява в старите крепости на няколко километра от града. Въпреки тежките условия и лошото време александровци успяват да организират концерт за руската общност в града и да присъстват на богослуженията на църковната енория на руските емигранти във Варна. В началото на декември 1921 г. александровци, използвайки железницата, пристигат на новото си местозначение, град Ямбол, където те се настаняват заедно с Атаманското военно училище в казармите на брега на река Тунджа²³. От 9 декември 1921 до края на учебно-възпитателната си дейност на 29 юни 1923 г. училището пребивава първо в Ямбол, а после в резултат от решението на ген. Кутепов да размести военните си части в Северна България е преместено на брега на Дунав, в Свищов.

Интерес за настоящото изследване представлява пребиваването на училището в Ямбол. От изнесените факти във вестник „Александровец“ се вижда че училището, въпреки че се намира в чужда държава, продължава да „живее“ с дореволюционните порядки и животът не се различава по нищо от този преди революцията. В Ямбол училището се разполага на доста голяма площ, при доста добри условия, а семействата на офицерите даже разполагат с отделни стаи. В това време училището се състои от три роты, като съществува и отделе-

ние, където юнкерите чакат произвеждането си в офицери и отправянето си на новото им назначение. Помещенията са добре оборудвани, а на юнкерите са отпуснати достатъчно средства, за да се чувстват сравнително комфортно в чуждата страна. В началото на 1922 г. започва и обучението по целия курс на преподаване за военните училища, като на юнкерите, които не са завършили средно училище, се преподават и общообразователни предмети. Характерно за този период от живота на училището е искрената дружба, която се установява както с пребиваващото в града Атаманско военно училище, така и с българския 4-и запасен кавалерийски полк. На 31 януари 1922 г. тържествено се отбелязва третата годишнина от създаването на училището, а тържественият парад е посрещнат лично от последния началник на училището ген. Курбатов. Генералът установява, че боеспособността на юнкерите е на много високо ниво и те не са забравили нито за миг своята майка родина Русия. На 5 февруари училището е посетено и от командващия Първи армейски корпус ген. Кутепов. Това е и последният път, когато юнкерите се явяват с пушки и по устав. За съжаление на офицерите и юнкерите, земеделското правителство започва постепенно разоръжаване на руските военни части и александровци са принудени да се подчинят на разпореждането на властите.

На 10 март в резултат на тактическите маньоври на ген. Кутепов, целящ съсредоточаване на руските военни части в Северна България, Александровското военно училище е преместено в Ситово (Свищов). В Свищов училището за Девети път в последните три години е принудено отново да оборудва казармени помещения. И александровци установяват дружески отношения с местното население и българските воински части. На 23 април, на празника на училището, в Свищов идват командирът на корпуса ген. Кутепов, заедно с началник-щоба ген. Щейфон и други висши военни. След месец се произвеждат в офицери юнкерите от 3-а и 4-а рота и в училището остават само 150 юнкери от 5-а рота. За разлика от друг път, когато на произвеждането присъстват много офицери, поради факта, че мнозина са изгонени от страната, церемонията преминава тихо и спокойно.

В резултат от мероприятията на българските власти, свързани с разоръжаването на руските военни части, училището постепенно преминава към „волни занимания“, свързани изкарването на прехраната. На 29 юни е и последното производство на юнкерите. Голяма част от възпитаниците на Александровското военно училище са принудени да напуснат Свищов и да си търсят работа в други градове. Малка част продължава обучението си в Чехословакия и други страни в Европа. Друга част, желаейки да получи образование, постъпва в руските гимназии в България. В България център на александровци става Перник, където много от тях са принудени да работят в мините²⁴.

По време на революцията Атаманското военно училище (наричано се тогава Новочеркасско) успява да съхрани реда в Дон. След възраждането на

казашката власт атаман П.Н. Краснов успява да възстанови отново училището. На 21 ноември 1919 г. в Деня на св. Архистратиг Михаил, донският атаман Богаевский преименува училището на Атаманско – име, с което остава известно при пребиваването му в България. През декември 1919 г. училището напуска Новочеркасск в посока Новорусийск, а на 24 март 1920 г. се евакуира на Крим и се обединява с Донското военно училище в Донски юнкерски полк. Новосформираният полк участва при отбраната на Севастопол. След завземането на полуострова от болшевиките, военното училище е евакуирано на о-в Лемнос²⁵.

На 29 август 1921 г. училището е транспортирано в България, където е разквартирувано в Ямбол. По данни на Външния отдел на ГПУ от 1922 г. Атаманското военно училище в Ямбол с 400 юнкери се числи към Донския корпус. След идването си в града (Ямбол) руските емигранти правят всичко възможно да се впишат в социалния живот, като дори устройват театрални представления. Преподавателите от военните училища освен ежедневните занимания с юнкерите изнасят лекции и беседи пред ямболската общественост. Подобно на други части на България, където има руски бежанци, и в Ямбол се чества 44-та годишнина от Освобождението на България от турско владичество, отбелязвана с тържествен молебен, на който приветствие поднася един от лидерите на Бялото движение – атаман Африкан Богаевски²⁶. Както и на много други места в България, и в Ямбол може да се отбележи продължаваща печална тенденция – недоброжелателното отношение към бежанците. Отношение, което е характерно за всяка страна, приютила бежанци. В града жертва на такава неприязън стават юнкерите. Местният вестник „Гунджа“ съобщава, че през лятото, за да облекчат тежкото си положение, много от тях са принудени да се занимават със селскостопанска работа и са подложени на „недостойна експлоатация“, като дори им се заплаща половин надница²⁷.

Основните, същински проблеми пред руските бежанци и военните им училища в България започват след обвиненията срещу тях в заговор срещу земеделското правителство през пролетта на 1922 г., или т.нар. Врангелова афера. Възниква голям проблем с изхранването на юнкерите, тъй като земеделското правителство слага ръка на внесените за издръжката им фондове. Голяма част от юнкерите са принудени да станат наемни работници по чифлици, строежи и т.н. Още в края на 1921 г. трите военни училища, намиращи се в гр. Ямбол – Атаманското, Александровското и Корниловското – организират курсове за трактористи и земемери²⁸. Атаманското училище открива дърводелска и общарска работилница, книговезница, където се приемат поръчки от града и околията на изключително ниски и приемливи цени²⁹. Освен стопанска училището развива и културна дейност. Военният оркестър на Атаманското военно училище взема дейно участие в множество представления, организирани от Донския театър³⁰.

До събитията през пролетта на 1922 г. офицерите в Атаманското военно училище получават месечно помощи в размер на 300–800 лева, а юнкерите и казаците – по 75 лева. След като земеделското правителство присвоява внесените за издръжката им фондове, месечните помощи са сведени до минимум, като от тях се възползват само висшите офицери, а войнишката маса и юнкерите са принудени да осигуряват прехраната си, като работят по строежи, чифлици и т.н.³¹

В емиграция училището произвежда в офицери три випуска юнкери: в Лемнос на 9 март 1921 (орлов), в Ямбол, на 12 юли 1922 (син) и на 12 юли 1925 г. (железен), с общо численост ок. 200 хорунжии³². След този випуск Атаманското военно училище фактически престава да съществува, а част от неговите кадри отиват в Париж, където създават Обединение на Атаманските военни училища³³. Причина за това може да се търси и в масовите арести и екстернирания срещу водачите на руската емиграция след „инспирирания“ заговор срещу земеделското правителство през пролетта на 1922 г.

През март–април 1922 г., възползвайки се от изтичането на срока на сключените договори от отделни руски части за пребиваване в определените им от българското правителство казарми, ген. Кутепов прави предислокация на войсковите си части. Така например Сергеевското артилерийско училище е преместено от Нова Загора във Велико Търново, а Александровското – от Ямбол в Свищов. Тази дислокация е свързана преди всичко с очаквания благоприятен завършек на Генуезката конференция, която да даде надежда на руската емиграция за решаване на проблемите и евентуално одобрение за нахлуване в Съветска Русия. В щаба на българската армия се получават сведения за усилен тактически и бойни учения с пълно военно снаряжение на намиращите се на територията на България военни училища. Красноречиво доказателство, че военните училища са важна част от идеята на Врангел и неговия щаб за скорошно нахлуване в Съветска Русия с целия наличен и боеви потенциал³⁴.

В потвърждение за боеспособността на военните училища и нивото на тяхната подготовка са и сводките на Външния отдел на ГПУ от 1922 г., описвайки дейността на руската военна емиграция и Първи армейски корпус на ген. Кутепов. Според тези сводки към корпуса принадлежат и двете юнкерски училища – Алексеевско и Константиновско с по 600 човека всяко, въоръжени с пушки и картечници, които очакват с нетърпение битките с болшевиизма³⁵.

Вследствие мащабната дейност на създадения през април 1922 г. Союз возвращение на Родину (Совнарод)³⁶ голяма част от генералите и офицерите на Бялата армия, намиращи се в България, в свое официално заявление признават съветската власт за единствено законна³⁷. Дейци на Совнарод правят опити да проникнат и във военните училища. Като информатор на Совнарод и отговарящ за настроенията на казаците в Атаманското училище е законспириран Яновски³⁸. Доказателство все пак, че военните училища запазват своя предрево-

люционен дух и традиции и остават верни на имперска Русия, е фактът, че сред дългия списък от 60 офицери има само едно име – на Николай Попов, полковник, бивш командир на 1-а рота на Корниловското военно училище³⁹.

Руските войски, в това число и военните училища, са приети като бежанци и са разоръжени, но организационната им структура остава фактически непроменена и последвалите събития показват, че в действителност това е само формален акт⁴⁰. Така например в Белоградчик на 12 февруари 1922 г. пред погледите на Кутепов и министър Янев дефилират ок. 200 въоръжени с пушки и картечници Врангелови войници⁴¹. Наличието на оръжие в състава на руските формирования и военните училища в България е един от най-дискутираните въпроси в българското общество. Настанените в България войски на Врангел и военните училища по данни на Васил Коларов, разполагат с 24 600 винтовки, 156 картечници, 7800 саби, 1 488 000 патрона, 15 леки автомобили и 10 камиона. Неопровержимо доказателство според Л. Спасов за договореност между българските власти и руското командване, въпреки че руските части трябва да бъдат разоръжени⁴². Райко Даскалов категорично отрича да е имало такава договореност, но фактите говорят точно обратното. Оправдавайки се, Даскалов заявява, че това оръжие най-вероятно е вкарано нелегално и българското правителство още при допускането на руските части е направило всичко възможно да бъде иззето⁴³. Руските военни части реално запазват военните порядки, реда и дисциплината си. Военните училища в Ямбол разполагат с голямо количество оръжие: Атаманското училище има 300 пушки, Александровското – 300 пушки и 3–4 картечници, а Корниловското – 250 пушки и 6 картечници⁴⁴. В Корниловското военно училище е организиран и самостоятелен военен съд. Следва да отбележим факта, че военнополовите съдилища са характерни за всяка армия по света, независимо къде се намира тя. В България съдени са основно руски военни, които нарушават воинския устав и дисциплина, без да се посяга на руските цивилни бежанци. Такъв тип съдилища съществува за руските военни части и в Кралството на сърби, хървати и словенци и навсякъде, където са приети руски военни формирования⁴⁵.

Във връзка с един по-скоро битов инцидент в Свищов между български и руски военни части, правителството на БЗНС поставя сериозно въпроса за носенето на оръжие от руските части извън казармите. Ген. Шатилов, началник-щаб на руската армия, предлага, за да не се стига до напрежение между българските власти и руските военни, на всяко военно училище да се оставят за обучение по 100 винтовки и 6 картечници. Предложение, което въпреки ограниченията, предложени от Шатилов, показва с какъв голям потенциал разполагат военните училища⁴⁶.

В търсенето на причините за изгонването на руските генерали и разформирането на руската армия и военните ѝ училища представителят на главнокомандващия Руската армия в европейските страни – генерал-лейтенант Кусон-

ский, стига до извода, че в намирането на плацдарм за разпространение на всемирната революция България е доста благоприятно място за проникването на болшевишките идеи, а единствената по-сериозна пречка затова е наличието на добре комплектованата и организирана армия на Врангел. Кусанский отбелязва няколко факти, редуващи се обстоятелства и провокации спрямо руските контингенти, които целят компрометирането на руската армия и нейното евентуално изгонване от страната – сблъсъци и хвърлена бомба в София, в Свищов от комунисти е ранен началник-щабът на Александровското военно училище, в Търново е убит от български патрул възпитаник на Сергиевското училище, извършена е атака срещу Николаевското инженерно училище в Княжево⁴⁷.

През февруари 1922 г. действителното разквартируване на Врангеловите войски приключва и местопребиваването на военните училища е следното: Благоевград – Константиновско военно училище – 330 човека, Ямбол – Александровско военно училище – 368 човека, и Корниловско военно училище 294 човека, Нова Загора – Сергиевско военно училище – 317 човека, заедно с прилежащата му Офицерска артилерийска школа от 104 човека⁴⁸. Всичките тези 1413 човека се числят към Първи армейски корпус и представляват близо 1/8 от целия му войскови състав. Следва дапомним, че всеки, завършил военното училище юнкер, става попълнение на някоя военна част, намираща се в България. Към Донския корпус, дислоциран основно в Южна България, са причислени намиращото се в Ямбол Атаманско военно училище с 399 човека и Кубанското военно училище в Търново-Сеймен с 761 човека⁴⁹.

Интересна съдба има Константиновското училище. То е създадено през 1865 г. в Киев. След смъртта на Великия княз Константин Константинович през октомври 1915 г. училището започва да се нарича „1-о Киевско на Великия княз Константин Константинович военно училище“. Подобно на други дореволюционни руски военни училища Константиновското заедно с Корниловския ударен полк дава сериозен отпор на болшевиките, защитавайки своите казарми.

След октомврийските събития от 1917 г. училището се мести в Екатеринбург и се влива в новосъздадената Доброволческа армия, начело на която стои друг константиновец – генерал Антон Деникин. На 1 декември училището е преименувано на Константиновско военно училище. След като взема активно участие в Гражданската война, в събитията в Южна Русия през ноември 1920 г. и след окончателната и пълна евакуация на Крим, училището напуска Русия⁵⁰. На 2 ноември училището напуска Крим на военния кораб „Дон“ в състав от 4 генерали, 15 щаб-офицери, 16 оберофицери, 1 свещеник, 2 чиновници, 342 юнкери, 3 войници⁵¹. След едногодишно пребиваване в Галиполи в началото на декември 1921 г. училището е натоварено на парахода „Ак Дениз“ и пристига в България. На 1 януари Константиновското военно училище се отправя към новото си разквартируване – град Горна Джумая (дн. Благоевград)⁵², а на 1 февруари е произведен и випускът на 60 обер-офицери, които са разпределен

по своето ново местоназначение. На 19 февруари главнокомандващият руската армия ген. Врангел зачислява към себе си списъка на училището. Със заповед на Врангел към списъка на училището са зачислени и командирът на Първи армейски корпус ген. Кутепов и бившият началник на училището – генерал-майор Чеглов, под чието управление училището получава високото военно отличие „Сребърна тръба“. На 29 май старшият курс от 68 випускници завършва своето образование, а на 4 юни 1922 г. са произведени в офицери, комплектуват се в две роты и се отправят в новите си полкове⁵³.

В началото на 1922 г. във Варна са разположени руски сухопътни войски, както следва: 1) Корниловски полк; 2) Марковски полк; 3) Гвардейски батальон; 4) Кубанско Алексеевско училище; 5) Корниловско военно училище; 6) Дроздовски полк⁵⁴.

Доказателство за значимостта, която придава Врангел на военното обучение е и фактът, че той планира откриването на Военна академия към Генералния щаб в Ямбол⁵⁵. Това предполага, че може би Врангел е възнамерявал да премести своя щаб в Южна България. Действие, осуетено от разкриването на „инспирирания заговор“ срещу правителството на Ал. Стамболийски.

Върховният административен съд към МС в България под председателството на полк. Топалджиков приема редица постановления относно руските части, намиращи се в България, като най-важното от тях е „да се пристъпи към бързото и окончателно разоръжаване на частите“⁵⁶.

Създаването на споменатия вече Совнарод води до откриване на секция и в Атаманското военно училище. Влиянието на Совнарод е най-силно върху емигрантите от казашки произход сред юнкерите и офицерите. Към януари 1923 г. са регистрирани 110 членове и 60–70% съчувстващи, а в декларацията на желаещите да се завърнат в родината си офицери, публикувана на страниците на вестник „Новая Россия“, сред подписалите са и полковниците от Атаманското военно училище – Василий Коклюгин и Сергей Данилов⁵⁷.

В действителност ген. Врангел разчита много на военните училища. Той смята, че една боеспособна, добре обучена и дисциплинирана армия би се противопоставила на болшевиизма, за който пък Врангел продължава да смята, че е временно явление. Неколкократно в град Ямбол на инспекция идват генерал-лейтенант атаман Богаевски и „главният виновник“ за запазването целостта на руската армия – ген. Кутепов.

След разкриването на т.нар. заговор на руските емигранти срещу правителството на БЗНС в цялата страна започват арести и екстернирания на руски офицери и кадрови военни. Живеещите в казармите и из страната на групи военни части и бежанци се разпръсват из страната⁵⁸. Към това число спадат и намиращите се на територията на страната руски военни училища. През май 1922 г. армията на генерал П. Н. Врангел е разформирана. А през септември от България са екстрадирани много генерали и офицери, които са действителната опора на военните училища. Сред тях са и А. П. Кутепов, С. А. Ронжин,

И. П. Романовский, Е. К. Миллер, М. Н. Ползиков, Г. П. Лобов, Б. А. Штейфон, М. М. Зинкевич, Д. М. Краснописцев, Н. А. Казьмин, В. К. Витковский, Ф. Ф. Абрамов и др.⁵⁹ В началото на юни 1922 г. в Ямбол е арестуван началникът на Корниловското военно училище ген. Георгиевич заедно с още трима офицери и трима юнкери за „антиправителствена дейност“⁶⁰.

Военните училища на руската емиграция в България са неизменна част от целия емигрантски процес. Възпитавани във военни дух, ред и дисциплина, те са носители на добродетелите и военните традиции и остават верни на клетвата, която дават към императора и Русия. Дори и в емиграция военните училища запазват своите структура и военна организация, спазвайки устава и порядките на училищата, а обучението им по нищо не се различава от това преди революцията. Юнкерите, завършили в България, се присъединяват към войсковите части, дислоцирани в България, и активно участват в целия емигрантски живот. Военните училища са и основният скелет на военната емиграция, на тях се разчита да положат основите на новата руска армия. Решението на земеделското правителство да екстернира руските военни емигранти с обвинението в някакъв „въображаем“ заговор води до разформироването на руските военни части и слага край на самостоятелния живот на военните училища на руската емиграция в България. Част от офицерите са екстернирани от България, а юнкерите са принудени да изкарват препитанието си като цивилни граждани у нас и в чужбина.

БЕЛЕЖКИ/NOTES

¹ **Къосева, Цв.** Русские эмигрантские организации в Болгарии. – В: Русские в Болгарии. Союз русских инвалидов. София, 1999, с. 45.

² Русская военная школа в Зарубежье. – В: http://www.ruscadet.ru/history/rkk_1918_1964/rus_mil_sc.htm

³ История военных училищ. – В: http://www.tinlib.ru/istorija/rossiiskie_yunkera_1864_1917_istorija_voennyh_uchilish/p8.php

⁴ Александровец, № 13, януари 1929 г.

⁵ **Йованович, М.** Русская эмиграция на Балканах 1920–1940. Москва, 2005, с. 84.

⁶ **Даватц, В., Львов, Н.** Русская армия на чужбине. Белград, 1923, с. 19.

⁷ Русская военная эмиграция 20-х-40-х годов, документы и материалы, Институт военной истории Министерства обороны Российской Федерации, ФСБ РФ, Т. I, кн. 1, 1998, с. 22.

⁸ **Голдин, В. И.** Солдаты на чужбине. Русский обще-воинский союз, 2011, с. 23. Понятието **опричници** е свързано с **опричинната**, създадена по времето на Иван Грозни, която представлява територия, собственост на царя, и която се управлява от служители, назначени от него, наричани опричници. Те облагат областта с данъци и потискат всяка съпротива с масови насилия.

⁹ **Карпов, Н. Д.** Крым–Галиполи–Балканаы. Москва, 2002, с. 60.

¹⁰ Русская военная эмиграция 20-х-40-х-годов. Т. 1. Москва, 1998, кн. 2, док. № 122, с. 31.

- ¹¹ Александровец, № 19, юли 1929 г.
- ¹² ДВИА, Ф 22 К, оп. 3, а.е. 398, л. 27.
- ¹³ Русская военная эмиграция 20-х-40-х годов, Т. I, 1998, кн. 2, с. 627; **Карпов, Н.** Цит. съч., с. 124.
- ¹⁴ **Спасов, Л.** България и СССР. 1917–1944 г. (политическо-дипломатически отношения). Велико Търново, 2008, с. 83.
- ¹⁵ **Даскалов, Д.** Професионален и културен профил на Бялата емиграция в България. – В: Бялата емиграция в България. София, 2001, с. 72.
- ¹⁶ К 80-летию учебных курсов РОВС. – В: <http://pereklichka.livejournal.com/85919.html>.
- ¹⁷ Русская военная школа в Зарубежье. – В: http://www.ruscadet.ru/history/rkk_1918_1964/rus_mil_sc.htm.
- ¹⁸ Русская военная эмиграция 20-х–40-х годов, Т. I, 1998, кн. 2, с. 645.
- ¹⁹ **Шкаровский, М.** Влияние русской церковной эмиграции на славянские страны в 1920-е-1940-е гг. – В: <http://spbda.ru/publications/professor-m-v-shkarovskiy-vliyanie-russkoy-cerkovnoy-emigracii-na-slavyanskije-strany-v-1920-e-1940-e-gg/>
- ²⁰ **Главчев, Ст.** Руската емиграция в Ямбол през 20-те години на ХХ век. – В: Русия и България – между филство и фобство. София, 2009, с. 251.
- ²¹ ДВИА, ф. 22, оп. 3, а.е. 244, л. 2.
- ²² **Зафиров, Д.** Белоемигрантите, военни традиции и българската армия. – В: Бялата емиграция в България. София, 2001, с. 133.
- ²³ Александровец, № 21, септември 1929 г.
- ²⁴ Пак там, № 22, октомври 1929 г.
- ²⁵ Новочеркасское казачье училище. – В: <https://sites.google.com/site/olegdankir/Poriadnik/vse-formirovania/ucilise/novocerkasskoe-kazace-ucilise>
- ²⁶ **Главчев, Ст.** Руската емиграция в Ямбол (1878–1944)..., с. 243.
- ²⁷ Тунджа, № 20/21.05.1922, с. 2.
- ²⁸ Русское дело, № 50, 16.12.1921, с.2.
- ²⁹ Тунджа, № 33/08.08.1922, с.12.
- ³⁰ **Главчев, Ст.** Руската емиграция в Ямбол (1878–1944) ..., с. 248.
- ³¹ Русское дело, № 12, 04.09. 1921, с. 2.
- ³² Военна длъжност в казашката войска, отговаряща на подпоручик. – Б.а.Т.Д.
- ³³ Атаманское военное училище. – В: <https://sites.google.com/site/olegdankir/Poriadnik/vse-formirovania/ucilise/atamanskoe-voennoe-ucilise>
- ³⁴ **Спасов, Л.** България и СССР. 1917–1944 г. ..., с. 89.
- ³⁵ Русская военная эмиграция 20-х–40-х годов. Т. I, 1998, кн. 2, с. 683.
- ³⁶ Союз возвращение на родину (Совнарод) организация, създадена на 26 април 1922 г. от съветската агентура за репатриация и завръщане на руски и казашки емигранти. – Б.а.Т.Д.
- ³⁷ Русская военная эмиграция 20-х–40-х годов, Т. II, 2002, с. 260.
- ³⁸ ЦДА, Ф. 176 к, оп. 4, а.е. 2735, л. 34.
- ³⁹ Русская военная эмиграция 20-х–40-х годов. Т. II, 2002, с. 288.
- ⁴⁰ **Гончаренко, О.** Изгнанная армия. Полвека военной эмиграции. 1920–1970 гг. Москва, 2012, с. 100.
- ⁴¹ Работнически вестник, бр. 229, 4 април 1922 г.
- ⁴² **Спасов, Л.** България и СССР. 1917–1944 г. ..., с. 80.

⁴³ Речи на министрите д-р Р. Даскалов и Ал. Стамболийски по запитвания на народния представител Ц. Бръшлянов и комунист. парламента. група. София, 1922, с. 9.

⁴⁴ **Даскалов, Д., Чернявски, Г.** Борбата на БКП против Врангелисткия заговор. София, 1964, с. 76.

⁴⁵ **Ангелов, Т.** Приносът на генерал Кутепов за запазване единството и целостта на руската Бяла армия на Балканите. – В: Юбилейна международна конференция „50 години Великотърновски университет „Св. Кирил и Методий“. Велико Търново, 2015, с. 59.

⁴⁶ **Спасов, Л.** България и СССР. 1917–1944 г. ..., с. 84.

⁴⁷ Русская военная эмиграция 20-х-40-х-годов, документы и материалы. ..., Т. 1, кн. 2, Москва, 1998, док. № 290, с. 620; ЦДА, Ф 176 К, оп. 4, а.е. 2752, л. 1.

⁴⁸ **Спасов, Л.** Врангеловата армия в България (1919–1923), София, 199, с. 98; ЦВА, ф. 22, оп. 3, а.е. 398, л. 204–206; **Главчев, Ст.** Руската емиграция в Ямбол (1878–1944) ..., с. 242.

⁴⁹ **Спасов, Л.** Врангеловата армия в България. София, 1999, с. 101.

⁵⁰ Константиновское военное училище. 1865–1922. Горна Джумая, 1922. с. 3

⁵¹ Пак там, с. 5.

⁵² Пак там, с. 6.

⁵³ Пак там, с. 7.

⁵⁴ Русская газета, бр. 113, 20 юли 1920; Свободная реч, бр. 58, 25 април, 1922.

⁵⁵ ЦДА ф. 176, оп. 4, а.е. 2743, л. 101–102.

⁵⁶ Русская военная эмиграция. ..., Т. 1, кн. 2, с. 248–249.

⁵⁷ Новая Россия, София, бр. 38. 04.02. 1923, с. 1.

⁵⁸ **Спасов, Л.** България и СССР. 1917–1944 г. ..., с. 93; **Голдин, В. И.** Солдаты на чужбине. Русский Обще-Воинский Союз, 2011, с. 28.

⁵⁹ **Къосева Цв.** Российская эмиграция в Болгарии. XX век. – В: <http://beloedelo.com/researches/article/?443>

⁶⁰ **Главчев, Ст.** Руската емиграция в Ямбол през 2-те години на XX век ..., с. 253.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Ангелов, Т. Приносът на генерал Кутепов за запазване единството и целостта на руската Бяла армия на Балканите. – В: Юбилейна международна конференция „50 години Великотърновски университет „Св. Кирил и Методий“. Велико Търново, 2015. [Angelov, T. Prinosat na general Kutepov za zapazvane edinstvoto i tselostta na ruskata Byala armia na Balkanite. – V: Yubileyna mezhdunarodna konferentsia „50 godini Velikotarnovski universitet „Sv. Kiril i Metodiy“. Veliko Tarnovo, 2015.]

Атаманское военное училище. – В: <https://sites.google.com/site/olegdankir/Poriadnik/vse-formirovania/ucilise/atomanskoe-voennoe-ucilise>

Главчев, Ст. Руската емиграция в Ямбол през 20-те години на XX век. – В: Русия и България-между филство и фобство. София, 2009. [Glavchev, St. Ruskata emigratsia v Yambol prez 20-te godini na XX vek. – V: Rusia i Bulgaria-mezhdu filstvo i fobstvo. Sofia, 2009.]

Главчев, Ст. Руската емиграция в Ямбол (1878-1944). Типология и съдба. – В: Русия и България-между филство и фобство. София, 2009. [Glavchev, St. Ruskata emigratsia v Yambol (1878–1944). Tipologia i sadba. – V: Rusia i Bulgaria-mezhdu filstvo i fobstvo. Sofia, 2009]

Голдин, В. И. Солдаты на чужбине. Русский обще-воинский союз. 2011. [Goldin, V. Soldaty na chuzhbine. Russkij obshche-voinskij soyuz. 2011.]

Гончаренко, О. Изгнанная армия. Полвека военной эмиграции. 1920–1970 гг. Москва, 2012. [Goncharenko, O. Izgnannaya armiya. Polveka voennoj emigracii. 1920–1970 gg. Moskva, 2012.]

Давати, В., Львов, Н. Русская армия на чужбине. Белград, 1923. [Davats, V., L'vov, N. Russkaya armiya na chuzhbine. Belgrad, 1923.]

Даскалов, Д., Чернявски, Г. Борбата на БКП против Врангелисткия заговор. София, 1964. [Daskalov, D., Chernyavski, G. Borbata na ВКР protiv Vrangelistkia zagovor. Sofia, 1964.]

Даскалов, Д. Професионален и културен профил на Бялата емиграция в България. – В: Бялата емиграция в България. София, 2001. [Daskalov, D. Profesionalen i kulturen profil na Byalata emigratsia v Bulgaria. – V: Byalata emigratsia v Bulgaria, Sofia, 2001.]

Зафиров, Д. Белоэмигрантите, военни традиции и българската армия. – В: Бялата емиграция в България. София, 2001. [Zafirov, D. Beloemigrantite, voenni traditsii i balgarskata armia. – V: Byalata emigratsia v Bulgaria. Sofia, 2001.]

История военных училищ. – В: [Istoriya voennyh uchilishch. – V:] http://www.tinlib.ru/istorija/rossiiskie_yunkera_1864_1917_istorija_voennyh_uchilish/p8.php

Иванович, М. Русская эмиграция на Балканах 1920–1940. Москва, 2005. [Ivanovich, M. Russkaya emigratsiya na Balkanah 1920-1940. Moskva, 2005.]

Карпов, Н. Д. Крым–Галиполи–Балканы. Москва, 2002. [Karpov, N. Krym–Galipoli–Balkany. Moskva, 2002]

Константиновское военное училище. 1865–1922. Горна Джумая. 1922. [Konstantinovskoe voennoe uchilishche. 1865–1922. Gorna Dzhumaya. 1922.]

К 80-летию учебных курсов РОВС. [K 80-letiyu uchebnyh kursov ROVS.] – В: <http://pereklichka.livejournal.com/85919.html>

Кьосева, Цв. Русские эмигрантские организации в Болгарии. – В: Русские в Болгарии, Союз русских инвалидов. София, 1999. [K'oseva, Cv. Russkie emigrantskie organizacii v Bolgarii. – V: Russkie v Bolgarii, Soyuz russkih invalidov. Sofia, 1999.]

Кьосева, Цв. Российская эмиграция в Болгарии. XX век [K'oseva Cv. Rossijskaya eh migratsiya v Bolgarii. 20 vek]. – В: <http://beloedelo.com/researches/article/?443>

Речи на министрите д-р Р. Даскалов и Ал. Стамболийски по запитвания на народния представител Ц. Бръшлянов и комунист. парламент. група. София, 1922. [Rechi na ministrite d-r R. Daskalov i Al. Stamboliyski po zapitvania na narodnia predstavitel Ts. Brashlyanov i komunist. paralament. grupa. Sofia, 1922.]

Русская военная эмиграция 20-х–40-х годов, документы и материалы, Институт военной истории Министерства обороны Российской Федерации, ФСБ РФ Т. I, кн. 1, М., 1998. Русская военная эмиграция 20-х–40-х годов, документы и материалы, Институт военной истории Министерства обороны Российской Федерации, ФСБ РФ, т. 1, кн. 2, М., 1998. Русская военная эмиграция 20-х–40-х годов, документы и материалы, Институт военной истории Министерства обороны Российской Федерации, ФСБ РФ Т. II, М., 2002. Русская военная школа в Зарубежье. – В: http://www.ruscadet.ru/history/rkk_1918_1964/rus_mil_sc.htm [Russkaya voennaya emigratsiya 20-h-40-h godov, dokumenty i materialy, Institut voennoj istorii ministerstva oborony Rossijskoj federacii, FSB RF. T. I. Moskva, 1998, kn. 1. Russkaya voennaya emigratsiya 20-x-40-x-godov, dokumenty i materialy, Institut voennoj istorii Ministerstva oborony Rossijskoj federacii, FSB RF. T. I. Moskva, 1998, kn. 2. Russkaya

voennaya emigraciya 20-h–40-h godov, dokumenty i materialy, Institut voennoj istorii Ministerstva oborony Rossijskoj federacii, FSB RF. T. II. Moskva, 2002. Russkaya voennaya shkola v Zarubezh'е. – V: http://www.ruscadet.ru/history/rkk_1918_1964/rus_mil_sc.htm

Новочеркаское казачье училище. – В: <https://sites.google.com/site/olegdankir/Poriadnik/vse-formirovaniya/ucilise/novocerkasskoe-kazace-ucilise> [Novocherkasskoe kazach'е uchilishche. – V: <https://sites.google.com/site/olegdankir/Poriadnik/vse-formirovaniya/ucilise/novocerkasskoe-kazace-ucilise>]

Спасов, Л. Врангеловата армия в България. София, 1999. [Spasov, L. Vrangelovata armia v Bulgaria. Sofia, 1999.]

Спасов, Л. България и СССР. 1917–1944 г. (политическо-дипломатически отношения). Велико Търново, 2008. [Spasov, L. Bulgaria i SSSR. 1917–1944 g. (politicheskodiplomaticheski otnoshenia). Veliko Tarnovo, 2008.]

Шкаровский, М. Влияние русской церковной эмиграции на славянские страны в 1920-е–1940-е гг. [Skarovskij, M. Vliyanie russoj cerkovnoj ehmigracii na slavyanskije strany v 1920-e–1940-e gg.] – В: <http://spbda.ru/publications/professor-m-v-shkarovskiy-vliyanie-russkoj-cerkovnoy-emigracii-na-slavyanskije-strany-v-1920-e-1940-e-gg/>

АРХИВНИ ИЗТОЧНИЦИ

Държавен военноисторически архив – В. Търново (ДВИА), ф. 22 К. [Darzhaven voennoistoricheskii arhiv – V. Tarnovo (DVIA), f. 22 K.]

Централен държавен архив – София (ЦДА), ф. 176 К. [Tsentralen darzhaven arhiv – Sofia (TsDA), f. 176 K.]

ПЕРИОДИЧЕН ПЕЧАТ

Александровец, № 13, януари 1929; № 19, юли 1929 г.; № 21, септември 1929 г. [Aleksandrovec, № 13, yanuari 1929; № 19, yuli 1929 g.; № 21, septemvri 1929 g.]

Новая Россия, София, бр. 38. 04.02.1923 г. [Novaya Rossiya, Sofiya, br. 38.04.02. 1923 g.]

Работнически вестник, бр. 229, 4 април 1922 г. [Rabotnicheski vestnik, br. 229, 4 april 1922 g.]

Русская газета, бр. 113, 20 юли 1920 г. [Russkaya gazeta, br. 113, 20 yuli 1920 g.]

Русское дело, № 12, 04.09. 1921 г.; № 50, 16.12.1921 г. [Russkoe delo, № 12, 04.09. 1921 g.; № 50, 16.12.1921 g.]

Свободная реч, бр. 58, 25 април, 1922 г. [Svobodnaya rech, br. 58, 25 april, 1922 g.]

Тунджа, № 20, 21.05.1922 г.; № 33/08.08.1922 г. [Tundzha, № 20, 21.05.1922 g.; № 33/08.08.1922 g.]